

Lőrincz Gábor

Nyelvi variativitás a szlovákiai magyar nyelvváltozatokban

Pandora Könyvek 38. EKF Líceum Kiadó, Eger, 2016, ISSN 1787-9671,

ISBN 978-615-5621-27-7

Lőrincz Julianna

A természetes nyelvek folyamatos változáson mennek keresztül. A variativitás a nyelv és a kommunikáció minden szintjén lényeges kérdés. Az írásbeli és szóbeli szövegalkotás, a szövegek stílusa, grammatikai és szemantikai adekvátsága a nyelv variáns elemei közül történő válogatás és elrendezés eredménye. A variánsok funkciójának ismerete lényeges a különböző nyelvhasználati szintereken, kommunikációs szituációkban.

A magyar nyelv nem egyváltozatú, a Magyarországon is több változatban élő nyelvnek (sztenderd változat, társadalmi regiszterek és dialektusok) területi változata a Magyarország földrajzi határain kívül eső, a magyarok által összefüggő területeken beszélt magyar nyelv, amelynek mindegyike szintén többváltozatú. Az erdélyi, a felvidéki, a horvátországi, a szlovéniai, a vajdasági, örvidéki (ausztriai), és a kárpátaljai magyar nyelv is felosztható normatív, területi és társadalmi nyelvváltozatokra. Recenziómban egy, a felvidéki magyar nyelvi változatokban élő variáns nyelvi jelenségeit elemző könyvet mutatok be.

Nyelvi variativitás a szlovákiai magyar nyelvváltozatokban címmel jelent meg 2016-ban az Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadójánál, a BTK Pandora Könyvek sorozatának 38. köteteként Lőrincz Gábor könyve. A fiatal nyelvész kutató monográfiája olyan szintetizáló mű, amely a magyar nyelvészeti szakirodalomban elsőként tesz kísérletet arra, hogy a nyelvi variativitás és a különböző lexikológiai jelentésvizonyok elméleti kérdéseinek bemutatásán túl a kérdéskör gyakorlati hasznosíthatóságának lehetőségeit is ismertesse. A kérdéskör tanulmányozása azért is indokolt, mert bár ismert a nyelvészek körében, de mind a magyarországi, mind a szlovákiai magyar szakirodalomban elsősorban szociolingvisztikai és nem leíró nyelvészeti elméleti keretben vizsgálják, mint ahogyan azt a könyv szerzője is teszi.

A nyelvi variativitás vizsgálata a szlovákiai magyar nyelvváltozatok körében azért is aktuális, mivel bennük minden valószínűség szerint több az alakváltozat, mint a magyarországi magyar nyelvváltozatokban. Ennek legfőbb oka, hogy ezek a variáns elemek csak néhány évtizeddel ezelőtt kerültek be a szlovákiai magyar nyelvhasználatba, így még nem volt idejük megszilárdulni, mert a legtöbb esetben a sztenderd nyelvi elemek mellett többnyire megbélyegzett, beszélt nyelvi alakokról van szó.

Annak ellenére, hogy a könyv a variativitást a szlovákiai magyar nyelvváltozatokban vizsgálja, a szerző a munka egészében a magyar sztenderdet (ami itt nem „eszményi”, hanem a nyelvi kommunikációs folyamat szempontjából kiemelt presztízssű nyelvváltozat) tekinti mérvadónak. Ennek legfőbb okai a következők:

1. Nemcsak a magyarországi, hanem a szlovákiai magyar beszélőközösségben is ez a legnagyobb presztízzsel rendelkező nyelvváltozat.
2. Ennek a nyelvváltozatnak a tükrében értelmezhető variánsként egy adott variációs sor összes eleme.
3. Az egyes nyelvészeti elméleti keretek között ez a nyelvváltozat jelenti a kapcsolatot, ugyanis minden nyelvészeti irányzat számol a sztenderd nyelvváltozattal.
4. A szlovákiai magyar iskolákban is a magyar sztenderd nyelvváltozat használatának elsajátíttatása a cél, így a tankönyvkutatás szempontjából szintén kiemelt szerepe van a kérdés kutatásának. A könyv négy, egymással szorosan összefüggő fejezetből áll:

Az *I. fejezet* a nyelvi variativitás elméleti kérdéseivel, a nyelvi norma és a szlovákiai magyar nyelvváltozatok, valamint a nyelvi változások kérdéseivel foglalkozik. A szerző részletesen megismerteti az olvasót azokkal a kérdésekkel is, hogy miért és hogyan alakulnak ki a variánsok a nyelvben, és mi az egymás mellett működő nyelvi variánsok nyelvhasználati szerepe, értéke. Lőrincz Gábor a variativitás terminológiai kérdéseinek tisztázása és a variánsok rendszerezése mellett a variativitást közös és eltérő jegyeik alapján egybeveti más lexikológiai jelentésviszonyokkal is, például a szinonímiával, a paronímiával.

A *II. fejezet* (a munka legterjedelmesebb része) a morfológiai variánsok közé tartozó lexikai (szó- és szóalak-) variánsok több szempontú vizsgálatával foglalkozik, valamint ismerteti a különböző szlovákiai magyar nyelvváltozatokban előforduló szó- és szóalakvariánsok tipológiáját. A nyelvi variativitás a szlovákiai (és magyarországi) magyar nyelvváltozatok mindegyikében külön-külön is vizsgálható, de az egyes nyelvváltozatok szoros kapcsolatából következően az egy nyelvváltozaton belüli variánsokon kívül beszélhetünk különböző nyelvváltozatokban élő variánsokról is. A szlovákiai magyar beszélők legtöbbje azonban nemcsak több nyelvváltozatot használ, azaz kettősnyelvű, hanem kétnyelvű is, így a szerző a két nyelv (magyar és szlovák) egymásra hatása következtében kontaktusváltozóként létrejövő variánsokkal is foglalkozik. A kontaktusvariánsok vizsgálata során nem kerülhető meg a kölcsönzők rendszerének ismertetése sem. A kölcsönzőknak azonban a szerző csak azokat a típusait részletezi, amelyek a nyelvi variativitás kérdéskörével összefüggenek.

A monográfia szerzője több szempontból közelít a lexikai variánsokhoz: szemantikai jellemzőiket kérdőívek, valamint különböző korpuszok (MNSZ, MNSZ2, Ht-online, ÉKsz.2, RagSz., MHSz.) szóanyagának elemzésével vizsgálja. A fejezetben Lőrincz Gábor bemutatja két, lexikai variánsokkal kapcsolatos felmérés eredményeit is, amelyek közül az egyik néhány sztenderd, nyelvjárási és kontaktusváltozatot is tartalmazó variációs sor, a másik pedig a *Magyar helyesírási szótár* (MHSz.) kettős alakváltozatai közül néhány főnévi szóalakvariáns-pár szemantikai jellemzőit, használati gyakoriságát és nyelvhasználati értékét vizsgálja szlovákiai magyar adatközlők körében.

A *III. fejezet* a nyelvi variativitás és az anyanyelvoktatás összefüggéseit elemzi. A szerző az alap- és középiskolai nyelvtankönyvekben a variativitásra mint tananyagra fókuszál (a szlovákiai magyar oktatásban érvényes tantervek követelményeit szem előtt tartva), illetve olyan feladatsorokat mutat be, amelyek segítségével a diákok (saját anyanyelvjárásuk és kisebbségi nyelvhasználatuk sajátosságainak figyelembevételével) átfogó jelentéstani ismeretekre tehetnek szert, különös tekintettel a nyelvi variativitás mint lexikológiai jelentésviszony elméleti és gyakorlati vonatkozásaira. A feladatsorok további célja a tananyagban fellelhető kisebb-nagyobb hiányosságok, pontatlanságok korrigálása, amire még a módszertanilag megfelelően felépített könyvek és munkafüzetek esetén is szükség van.

Az utolsó, *IV. fejezet* a bemutatott felmérések és a tankönyvi anyagok vizsgálatának összegzését, tanulságait ismerteti, emellett felvázolja a nyelvi variativitás szlovákiai magyar vonatkozásainak vizsgálatával kapcsolatos további feladatokat, lehetőségeket is.

A könyvet haszonnal forgathatják a téma iránt érdeklődő kutatók, a felsőoktatásban dolgozó magyar és idegennyelv szakos oktatók, az általános és középiskolai gyakorló pedagógusok, a felsőoktatási intézmények diákjai, de az anyanyelvük változatos használata iránt érdeklődő laikus olvasók is. A téma iránt érdeklődőket az igen gazdag szakirodalom-jegyzék is segíti a könyvben elemzett témakörök, valamint az olvasás közben felvetődő kérdések továbbgondolásában, kutatásában.